

Analysis of the Current State of Public Administration in the Socio-Cultural Component of Rural Infrastructure in Ukraine

UDC: 352.071:314:364.48:37:614.2:7

DOI: <https://doi.org/10.15421/152326>

Orobei Viktor

Ph.D. Student, <https://orcid.org/0009-0001-9152-0188>, Viktor-orobei23@ukr.net

V. N. Karazin Kharkiv National University (Kharkiv, Ukraine)

Abstract

Due to the shortage of financial and material resources, lack of effective mechanisms and measures for social protection of the Ukrainian population, and support for social infrastructure and essential sectors of social services, the social sphere is undergoing a profound crisis, which significantly affects the state of its integral component - socio-cultural infrastructure. The most acute crisis situation is observed in rural areas.

The aim of this article is to analyze the current state of the socio-cultural component of rural infrastructure in Ukraine, identify key trends and issues in its development, as well as pinpoint significant challenges that the country has faced over the past decade.

The research has identified significant challenges that Ukraine has encountered over the last decade. These challenges are triggered by events such as the occupation of parts of eastern and southern Ukrainian territory by Russian forces, resulting in significant internal population migration to territories under Ukrainian control and the emergence of new population categories in need of additional social protection; the implementation of quarantine restrictions in Ukraine due to the spread of the COVID-19 coronavirus, which significantly altered the functioning of most components of social infrastructure (education, culture, healthcare, trade, transportation); full-scale Russian aggression against Ukraine, which significantly affected access to basic human needs, posed threats to life and health, caused substantial infrastructural damage of social significance, and triggered a new wave of large-scale migration of Ukrainians within the country and abroad.

Summarizing statistical data regarding the state of the socio-cultural component of rural infrastructure allowed us to identify key trends and problems in its development, among which the most important are the reduction in the number of institutions and the number of service users; obsolescence of material and technical bases and buildings of institutions; complete or partial destruction of socio-cultural objects in front-line and occupied rural settlements; exacerbation of social problems due to the transition of children and youth to distance learning; low level of medical institutions' equipment with modern facilities; low level of fulfillment of cultural and recreational needs; the need for changes in organizational and legal forms of management, effective marketing policies for promoting cultural institutions and museum establishments in domestic and foreign markets, etc.

Keywords: public administration, agricultural sector of the economy, social sphere, social infrastructure of rural areas, socio-cultural component, education, culture, physical education, sports, healthcare

Аналіз сучасного стану здійснення публічного управління соціально-культурною складовою інфраструктури сільських територій в Україні

Оробей Віктор

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна (Харків, Україна)

Анотація

У зв'язку з дефіцитом фінансових і матеріальних ресурсів, відсутністю ефективних механізмів і заходів соціального захисту українського населення та підтримки соціальної інфраструктури і важливих галузей соціальних послуг, соціальна сфера переживає глибоку кризу, що суттєво позначається на стані її невід'ємної складової – соціально-культурній інфраструктурі. Найбільш відчутна кризова ситуація у сільській місцевості.

Метою статті є здійснення аналізу сучасного стану соціально-культурної складової сільської інфраструктури України, визначити основні тенденції й проблеми в її розвитку, а також визначити суттєві виклики, що постали перед країною за останнє десятиріччя.

Дослідження дозволило визначити суттєві виклики, що постали перед Україною за останнє десятиріччя. Вони спричинені такими подіями, як окупація російськими військами частини східної та південної української території, що спричинило значну внутрішню міграцію населення на підконтрольні Україні території та появу нових категорій населення, які потребують додаткового соціального захисту; введення карантинних обмежень в Україні у зв'язку з поширення коронавірусної хвороби COVID-19, що суттєво змінили роботу більшості складових соціальної інфраструктури (освіти, культури, охорони здоров'я, торгівлі, транспортного обслуговування); повномасштабна російська агресія проти України, що значно вплинула на обмеження доступу до базових потреб людини, несе загрозу її життю і здоров'ю, спричиняє значні інфраструктурні руйнування соціального значення та спровокувала появу нової масштабної міграційної хвилі українців у межах України і за кордон.

Узагальнення статистичних даних щодо стану соціально-культурної складової сільської інфраструктури дозволило виділити основні тенденції та проблеми у її розвитку, серед яких найголовнішими є скорочення кількості закладів та чисельності користувачів послуг у них; застарілість матеріально-технічної бази та будівель закладів; повна чи часткова руйнація соціально-культурних об'єктів прифронтових та окупованих сільських населених пунктів; загострення соціальних проблем із-за переходу дітей і молоді на дистанційний режим навчання; низький рівень оснащення медичних закладів сучасним обладнанням; низький рівень реалізації культурно-дозвілевих потреб і відпочинку; потреба в зміні організаційно-правових форм господарювання, веденні ефективної маркетингової політики щодо просування послуг закладів культури та музейних установ на внутрішній та зовнішній ринок та ін.

Ключові слова: публічне управління, аграрний сектор економіки, соціальна сфера, соціальна інфраструктура сільських територій, соціально-культурна складова, освіта, культура, фізична культура, спорт, охорона здоров'я

Стаття надійшла / Article arrived: 01.08.2023

Схвалено до друку / Accepted: 08.08.2023

Вступ.

В Україні соціальна сфера посідає чільне місце серед актуальних проблем розвитку сільських територій. Однак, у зв'язку з дефіцитом фінансових і матеріальних ресурсів, відсутністю ефективних механізмів і заходів соціального захисту українського населення та підтримки соціальної інфраструктури і важливих галузей соціальних послуг, ця сфера переживає глибоку кризу, що суттєво позначається на стані її невід'ємної складової – соціально-культурній. Зокрема, за роки незалежності прийшли в непридатність багато сільських клубів, клубних установ, будинків культури, які раніше вважалися осередками культури, просвіти, дозвілля та урочистостей, які й досі залишаються єдиним місцем для творчого розвитку селян. Потребують капітального ремонту заклади освіти та охорони здоров'я тощо.

Спробуємо більш детально проаналізувати зміни, що відбуваються в окремих галузях соціально-культурної сільської інфраструктури України та визначимо основні тенденції та проблеми їх розвитку. Однак, спочатку зазначимо, що за останні 10 років перед Україною постало декілька суттєвих викликів, спричинених такими подіями, як: у 2014 р. – окупація російськими військами частини території України (Автономної Республіки Крим, частини Донецької і Луганської областей), що спричинило значну внутрішню міграцію населення на підконтрольні Україні території та появу нових категорій населення (внутрішньо переміщених осіб, учасників антитерористичної операції), які потребують соціального захисту; в 2020 р. – поширення епідемії світового рівня, викликаної коронавірусною хворобою COVID-19, у зв'язку з чим в Україні було встановлено карантинні обмеження, що суттєво змінили роботу більшості галузей соціально-культурної складової сільської інфраструктури; в 2022 р. – повномасштабна російська агресія проти України, що значно вплинула на обмеження доступу до базових потреб людини, несе загрозу її життю і здоров'ю, спричиняє значні інфраструктурні руйнування соціального значення та спровокувала появу нової масштабної міграційної хвилі українців у межах України і за кордон. За офіційними даними, на сьогодні унаслідок російсько-української війни загинуло 494 дитини та понад 1051 отримали поранення різного ступеня тяжкості. Найбільше дітей постраждало в Донецькій (472), Харківській (297), Київській (129), Херсонській (115) та інших областях (Унаслідок збройної агресії, 2023). Крім того, станом на сьогодні росіяни депортували з України 19546 дітей. Українській

владі вдалось повернути родинам лише 386 дітей (До Росії вивезли, 2023). На жаль, це не остаточні дані. Однак, вже на сьогодні масштаб утрат і руйнувань є неймовірним для України. Отже, потребою сьогодні є визначення основних тенденцій функціонування соціально-культурної складової сільської інфраструктури з метою прогнозування можливостей та варіантів подальшого її розвитку.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій.

Дослідженню теоретичних і практичних аспектів розвитку соціальної сфери сучасного села присвячена значна кількість наукових праць. Результати аналізу основних показників розвитку соціальної інфраструктури українського села висвітлено в роботах таких науковців, як І. Ажаман, А. Андрющенко, О. Боднар, Н. Бурда, Л. Воркун, Л. Демкович, М. Ігнатенко, С. Кириченко, О. Клокар, Л. Ключко, С. Коломієць, І. Куліш, А. Максименко, О. Микула, Р. Мудрак, О. Нища, М. Парфенюк, О. Полевич, В. Рябоконт, О. Сєрьогіна-Берестовська, М. Тимошенко, В. Ткачук, В. Чемерис, О. Шибаніна, Н. Шпик та ін. Потребою часу є здійснення аналізу сучасного стану соціально-культурної складової інфраструктури сільських територій в Україні з метою визначення основних тенденцій і викликів, що заважають її розвитку.

Мета дослідження. Здійснити аналіз сучасного стану соціально-культурної складової сільської інфраструктури України та визначити основні тенденції й проблеми в її розвитку; проаналізувати організацію публічного управління галузями, що утворюють соціально-культурну інфраструктурну складову українського села, та визначити суттєві виклики, що постали перед Україною за останнє десятиріччя.

Результати дослідження.

Розглянемо більш детально спочатку таку галузь соціально-культурної складової сільської інфраструктури, як освіта. Зауважимо, що освіта є основою всебічного розвитку особистості, її соціалізації та економічного добробуту, запорукою розвитку аграрно-промислового господарства та сільських територій. Зазначимо, що освіта в сільській місцевості представлена закладами переважним чином дошкільної (далі – ЗДО) та загальної середньої (далі – ЗЗСО) освіти. Спостерігається поступове зменшення чисельності закладів і дошкільнят у них, зокрема: у 2010 р. кількість закладів була 8,5 тис. одиниць, у 2020 р. – 9,2 тис., в 2022 р. – 8,2 тис.; дітей у ЗДО перебувало у 2010 р. 247 тис. осіб, у 2020 р. – 266 тис. осіб, у 2022 р. – 223 тис. осіб (Державна служба статистики, 2023). У

цілому за 12 останніх років чисельність дітей, які відвідують ЗДО зменшилась на 24 тисячі. У 2022 р. найбільше дітей відвідували ЗДО у Київській, Закарпатській, Львівській та Одеській областях, а найменше – у Миколаївській, Харківській, Кіровоградській, Сумській, Чернігівській, Запорізькій та Донецькій областях (рис. 1). Дані по Херсонській і Луганській областях відсутні, оскільки території знаходяться під російською окупацією.

Такі дані за регіонами є цілком логічними, оскільки внаслідок повномасштабного російського вторгнення сім'ї з дітьми втікали з північних, східних та південних областей до західних і центральних. Однак, у цілому по країні ЗДО в сільській місцевості завантажені в межах норми – 70 дітей у розрахунку на 100 місць. Охоплено закладами за останні 12 років в середньому понад 39 % дітей дошкільного віку. В той же час, спостерігається поступове збільшення частки дітей від 3 до 6 років, які відвідують ЗДО у сільській місцевості. Так, у 2010 р. відвідувало 38,8 %, а в 2021 р. – 46,1 %. Водночас розвивається мережа ЗДО, у яких надають послуги з інклюзивної освіти (практично вдвічі зросла кількість груп з інклюзивним навчанням) (Державна служба статистики, 2023).

Кількість ЗЗСО в сільській місцевості також стрімко зменшується з кожним роком. Зокрема,

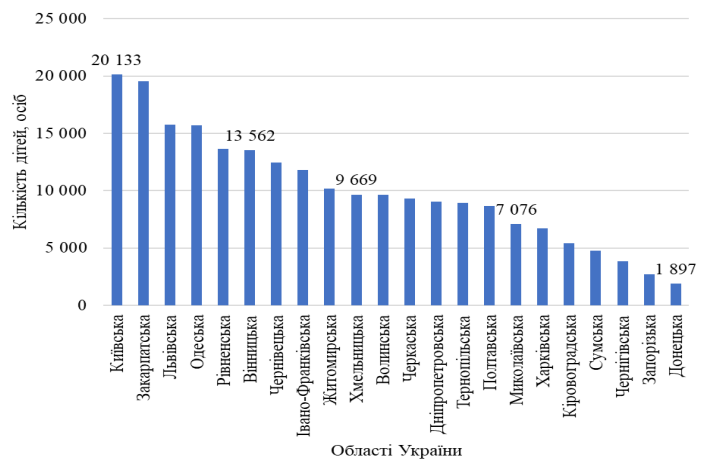

Рис. 1. Чисельність дітей у сільських ЗДО за регіонами на кінець 2022 р.

в 2022 р. їх кількість зменшилась на 4 тис. у порівнянні з 2015 р. (в 2015 р. була 11,7 тис. од.), також, як і чисельність учнів у них – у 2022 р. зменшилась на 63,2 тис. у порівнянні з 2015 р. (1197,2 тис. осіб). При цьому кількість педагогічного персоналу зменшується не суттєво, про що свідчить практично незмінний показник щодо кількості учнів у розрахунку на одного вчителі, що складає 7.

На жаль, ні у кожному сільському населеному пункті функціонує ЗЗСО, тож місцева влада організовує підвезення дітей до пунктів навчання. Відповідні дані за 2022-2023 н. р. у регіональному вимірі представлено на рис. 2.

Рис. 2. Організація підвезення дітей до ЗЗСО на початок 2022-2023 навчального року за регіонами

З рисунку видно, що найбільша кількість дітей (більше 15 тис. осіб), які потребують підвезення до ЗЗСО у Львівській, Київській,

Закарпатській, Рівненській, Одеській, Івано-Франківській областях. Найменша (до 5 тис. осіб) – у Харківській, Запорізькій і

Миколаївській областях. При цьому найкраще організовано підвезення учнів до закладів від 90 до 100 % у Київській, Одеській, Хмельницькій, Полтавській, Кіровоградській, Сумській, Черкаській, Тернопільській, Житомирській і Львівській областях. Найгірша ситуація у Дніпропетровській (43 %) і Миколаївській (26 %) області та зовсім складна ситуація на Харківщині (1 %). Зазначимо, що ситуація ускладнена у зазначених областях у зв'язку із постійними обстрілами, які вчиняють російські війська. До того ж, наприклад, у Харківській області прикордонні сільські території, що цілодобово потерпають від обстрілів, практично втратили (зруйновані повністю або частково) споруди закладів освіти, які стали першочерговими цілями для ворога.

Наголосимо, що спочатку повномасштабної російської агресії, в Україні, враховуючи отриманий попередній досвід, було запроваджено дистанційне навчання. Однак, слід відмітити, що досвід, який отримали українці внаслідок переведення дітей на дистанційне навчання із-за оголошеної пандемії впродовж 2020 – початку 2022 рр. лише загострив соціальні проблеми: неготовність більшості батьків до підтримки форм дистанційного та домашнього навчання; високі економічні втрати у продуктивності праці, зумовлені поєднанням догляду за дітьми та дистанційною роботою; стресові прояви серед учасників освітнього процесу та батьків; проблеми догляду та виховання дітей з неблагополучних сімей; зростання імовірності ризиків вживання психотропних засобів та асоціальної поведінки підлітків; підвищення показників відтоку дітей та молоді зі шкіл тощо (Бульба, Поступна, & Степанко, 2021; Гриневич, Ільч, & Рій, 2020). Крім того, дистанційне навчання передбачає наявність стабільної та якісної роботи мережі Інтернет, необхідних технічних засобів у педагогічних працівників і здобувачів освіти, а також всі учасники освітнього процесу повинні володіти достатнім рівнем знань з цифрової грамотності (Поступна, & Торпан, 2023; Поступна, 2021).

Ще однією проблемою для сучасної України є доступ до освіти осіб з тимчасово окупованих територій (далі – ТОТ) причому як з 2014 р., так й до і після 24 лютого 2022 р. Урядом країни було запроваджено необхідні заходи для жителів ТОТ, які надавали можливість для бажаючих здобувати освіту в українських закладах, зокрема, вступати до українських вишів. Так, упродовж 2016-2022 рр. до закладів вищої освіти (далі – ЗВО) вступило 17 326 осіб.

Представниками громадської організації «Донбас SOS» було проведено дослідження, у

ході якого були виявлені проблеми, пов'язані з доступом до освіти для людей з ТОТ і територій, на яких ведуться активні бойові дії. Вони стосувались: забезпечення доступу до дошкільної та загальної середньої освіти; підтвердження здобуття загальної середньої освіти; реалізації системи вступу до професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти; забезпечення доступу до інформації щодо можливостей та процедури вступу з ТОТ; переведення на бюджет студентів, які перемістилися з ТОТ до України, до 24 лютого 2022 р.; підтвердження освітніх кваліфікацій, результатів навчання та періодів навчання в системі вищої освіти, здобутих на ТОТ (Аналіз доступу до освіти, 2023). Щодо усунення позначених проблем були запропоновані рекомендації стосовно організації проведення інформаційно-роз'яснювальної кампанії щодо можливостей порядку та особливостей здобуття освіти в українських закладах, висвітлення актуальної інформації про вступну кампанію до закладів освіти професійного спрямування, розробки механізмів для підтвердження результатів навчання та вдосконалення нормативно-правового регулювання доступу освіти для жителів ТОТ, деокупованих територій та територій, на яких проводяться активні бойові дії.

Іншою суттєвою складовою сільської соціальної інфраструктури є такі галузі, як культура, фізична культура і спорт. Зауважимо, що в сільських територіях спостерігається низький рівень реалізації потреб населення у культурному дозвіллі та відпочинку, що підтверджується низькими витратами домогосподарств на культурну сферу – від 0,33 % до 1,63 % загальних сукупних витрат (показник варіюється в залежності від розміру населеного пункту). За статистичними даними в сільській місцевості України в 2011 р. працювало понад 30 тис. культурно-мистецьких закладів, з них близько 16 тис. клубів, понад 14 тис. бібліотек, 287 шкіл естетичного виховання та 70 музеїв. З 1990 р. по 2011 р. кількість культурно-мистецьких закладів зменшилась на 4,6 тис. одиниць (Валюшко, & Шевченко, 2014). Тенденція щодо скорочення кількості закладів культури продовжується, на жаль, і досі.

Вагому роль у дозвіллі, вихованні та індивідуальному творчому розвитку відіграють заклади культури, у тому числі клубні заклади. Загальна їх кількість, за даними Державної служби статистики України станом на кінець 2017 р., та рівень забезпеченості ними селян наведено на рис. 3.

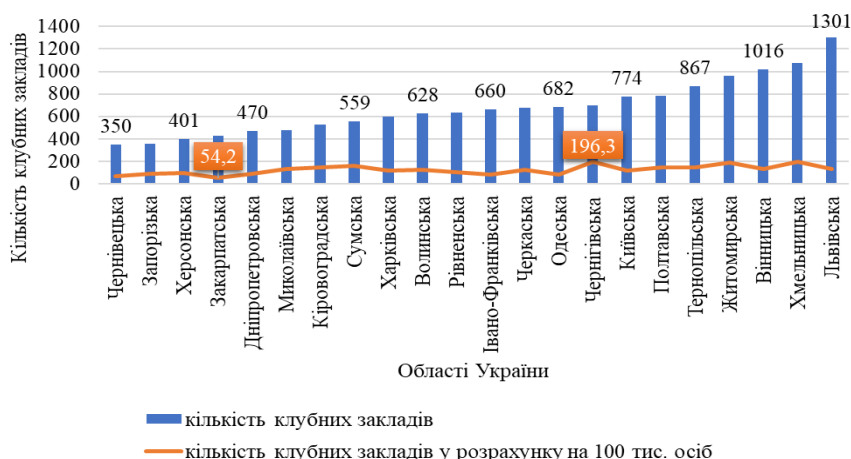

Рис. 3. Кількість клубних закладів та рівень забезпеченості ними за регіонами на кінець 2017 р.

Аналіз представлених на рисунку даних свідчить про те, що лідерами за рівнем концентрації в регіоні сільських клубних закладів є Львівська, Хмельницька та Вінницька області, у яких нараховується понад тисячу закладів. Найменше клубних закладів розташовано у Чернівецькій та Запорізькій областях (до 400 одиниць). Зазначимо, що хоча у Чернігівській області середній показник кількості закладів – 702 одиниці, але найбільша кількість клубних закладів припадає на 100 тис. осіб – 196,3. Цілком логічним виявляється той факт, що в Закарпатській області діє невелика кількість клубних закладів (430) з найменшим показником їх кількості у розрахунку на 100 тис. осіб – 54,2 (Заклади культури, 2018). При цьому майже половина приміщень цих закладів у цілому по Україні потребує капітального

ремонту та близько 5,5 % знаходяться в аварійному стані.

Ми підтримуємо думку дослідників, які стверджують, що культура, організація дозвілля та відпочинку є тими галузями, де приватний капітал є ефективнішим (Валюшко, & Шевченко, 2014). Дійсно, ці галузі потребують змін організаційно-правових форм господарювання з метою їх утримання та розвитку. Однак, спочатку потрібно підвищити якість життя селян, зокрема якість дорожньо-транспортної інфраструктури, від якої залежить доступність до закладів культури та спорту.

Осередком культурного життя селян вважаються сільські бібліотеки. Їх кількість на кінець 2017 р. та рівень забезпеченості ними сільського населення за регіонами представлено на рис. 4.

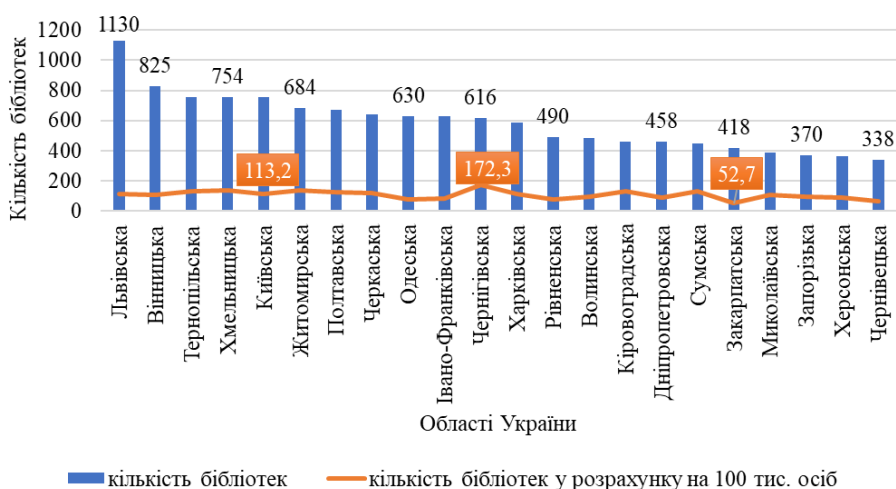

Рис. 4. Кількість бібліотек та рівень забезпеченості ними за регіонами на кінець 2017 р.

З рисунку видно, що лідером за кількістю сільських бібліотек є Львівська область. Від 825 до 753 бібліотек розташовано у Вінницькій, Тернопільській, Хмельницькій та Київській областях. Найменша кількість – Чернівецькій області. Однак, слід зазначити, що кількість ніяким чином не позначається на якості надання послуг. Наприклад, найбільший бібліотечний фонд розміщений у бібліотеках Вінницької (8 794,3 тис. примірників) та Одеської (7 475,2 тис. примірників) областей. Понад 5 млн примірників налічується в бібліотечному фонді Івано-Франківській, Київській, Львівській, Полтавській, Рівненській, Харківській, Хмельницькій та Чернігівській областей. Найменший – у Луганській області (на кінець 2017 р. – 1 707,9 тис. примірників). При цьому найвищий рівень забезпеченості бібліотеками у розрахунку на 100 тис. осіб є в Чернігівській (172,3), Хмельницькій (136,7), Житомирській (135,6), Сумській (132,0), Кіровоградській (130,5) та Тернопільській (130,1) областях. Найменший – у Закарпатській (52,1), Чернігівській (655,5), Одеській (79,9) та Рівненській (80,4) областях (Заклади культури, 2018). У середньому за рік було видано читачам 19 книжок та журналів у розрахунку на одного читача. Щодо стану приміщень бібліотек, то можна відмітити, що в середньому по Україні потребують капітального ремонту близько 15 % бібліотек та близько 0,7 % знаходяться в аварійному стані.

Сільські музеї в Україні є найбільш незахищеною категорією культурної сфери. За своїм спрямуванням вони, зазвичай, є краєзнавчими й історико-краєзнавчими та висвітлюють історичні події, життя і побут населеного пункту, краю, у якому й розташовані. Головними проблемами сільських музеїв є те, що про їх існування й діяльність не завжди відомо, навіть у своєму регіоні чи у власній країні, не кажучи вже про іноземців, які подорожують по Україні, поповнюючи державний бюджет валютою. Саме таких надходжень дуже не вистачає сільським музеям для підтримки їх діяльності та розвитку. Слід зазначити, що станом на кінець 2017 р. із загальної кількості 574 музеїв України у сільській місцевості функціонує лише 85 (всі вони відчинені для відвідування протягом року), із 118 філій музеїв – 15 розташовані у сільській місцевості та з 795 музейних відділів (секторів) лише 22 діють у сільській місцевості. Будівлі сільських музеїв займають понад 45 тис. м², у яких налічується 526,5 тис. предметів основного музейного фонду. У сільських музеях проводять науково-дослідні та експозиційні роботи, у тому числі виставкову діяльність. Зокрема, 87,1 % сільських музеїв організовували

виставки та 56,5 % проводили виставки поза музеєм (Державна служба статистики, 2023).

Хотілось би відмітити, що для українських селян щорічно організовуються театральні вистави, однак, їх кількість постійно зменшується. Зокрема, якщо у 2002 р. було проведено 2 668 концертів і 2 039 театральних вистав у сільській місцевості України, то в 2010 р. – 1 851 та 1 607 відповідно. В 1990 р. сільські жителі за рік відвідали 200 млн кіносеансів, а в 2011 р. лише 370 тис., що свідчить про скорочення в 540 разів (Валюшко, & Шевченко, 2014). За статистичними даними, на кінець 2017 р. було організовано 1273 театральні вистави, з них найбільше вистав було проведено в сільській місцевості Чернігівської (168), Миколаївської (159), Кіровоградської (155), Закарпатської (122) та Чернівецької (104) областях, а найменше, по одній виставі, – в Сумській та Харківській областях. Зовсім не проводилися театральні вистави на Одещині та Полтавщині. Крім того, для сільських жителів було проведено 1838 концертів та в цілому обслуговано тематичними концертами 396,2 тис. селян (Заклади культури, 2018).

Щодо творчого розвитку, то мережу мистецьких шкіл системи Міністерства культури України на початок 2017-2018 навчального року складало 254 заклади (165 дитячих музичних шкіл, 1 дитяча художня школа, 88 дитячих шкіл мистецтв), у яких навчалось 33 312 учнів та працює 3472 вчителів. У середньому на одного вчителя мистецької школи припадає 10 учнів. Найбільше функціонує мистецьких шкіл у сільській місцевості Закарпатської (33), Київської (14), Миколаївської (10) областей та відповідно навчається в них учнів – понад 4 тис. осіб у Закарпатській та Київській області та понад 1 тис. осіб – у Миколаївській. Стосовно стану приміщень цих шкіл, то слід відмітити, що 44,1 % мають орендоване приміщення, 55,9 % – мають власне приміщення, однак при цьому 52,8 % від усіх мистецьких шкіл потребують капітального ремонту (Державна служба статистики, 2023).

Зауважимо, що молодь не завжди має можливість задовольнити власні культурні потреби із-за того, що або заклади культури знаходяться у значній відстані від місця проживання, або їх стан чи послуги, які вони надають, є не якісними. Не можливість провести повноцінне дозвілля зазвичай спричиняє зростання рівня соціально негативних явищ серед підлітків і молодих людей – пияцтва, вживання наркотичних чи психоактивних речовин, асоціальної поведінки та ін.

Варто відмітити, що чисельність жителів українських сіл щорічно зменшується,

насамперед, унаслідок природного скорочення. Негативно на демографічні процеси впливає рівень розвитку такої складової соціальної інфраструктури, як охорона здоров'я. Низький рівень забезпеченості сільських територій лікарнями, поліклініками та медичними працівниками (в маленьких селах дуже часто медичні працівники взагалі відсутні), не якісний стан доріг, який не дозволяє медикам швидко реагувати на виклики, а також запущений внаслідок проведення реформи децентралізації та медичної реформи процес ліквідації медичних закладів у районних центрах призводить до значної втрати насамперед працездатного сільського населення (смертність, травми (інвалідність), хвороби). Крім того, чисельність працездатного населення зменшується в наслідок спаду виробництва, відсутності поряд закладів професійної освіти, активізації процесу урбанізації. Останнім часом велика частка сільського населення, особливо молоді люди вирушають за межі своєї території у пошуках навчання та роботи.

На жаль, ситуація в сільській місцевості з наданням медичних послуг протягом останніх 30 років залишається проблемною, незважаючи на спроби держави реформувати систему охорони здоров'я. Зокрема, ще в 2011-2012 рр. зазначалось, що кожне друге село потерпає від незабезпеченості послугами швидкої медичної допомоги та відсутності поблизу житла медичної установи; із-за відсутності джерел фінансування знижується якість надання медичних послуг селянам, погіршується доступ до кваліфікованої вторинної медичної допомоги; відчувається дефіцит медичних закладів (за 10 років утрічі зменшилась кількість лікарняних закладів, майже втричі – ліжок у них, більше, ніж утрічі – дільничних лікарень, шестеро – диспансерів, у 1,5 рази – фельдшерсько-акушерських пунктів, у 17 разів – кількість спеціалізованих лікарень тощо) і кваліфікованого медичного персоналу; низька оснащеність закладів та нестача (відсутність) якісних доріг, які ведуть до сільського населеного пункту (Авчухова, & Кочеміровська, 2013; Валюшко, & Шевченко, 2014). Все це призвело до падіння довіри сільського населення до системи охорони здоров'я.

За 17 років мережа лікарських закладів у сільській місцевості скоротилась на 955 одиниць та на кінець 2017 р. склала 52 одиниці. Кількість ліжок у них скоротилась на 87 %. При цьому захворюваність сільських мешканців лише зростає. Зокрема, в 2017 р. у 39 813 селян уперше в житті було встановлено діагноз злоякісного новоутворення, що складає 29 % від усіх хворих

українців; у 8 037 осіб було встановлено діагноз активного туберкульозу, що складає 36,5 % від жителів країни. Високими є показники й переривання вагітності (у 2017 р. аборти зробили 27 377 сільських мешканок), хоча в порівнянні з минулими роками цей показник дещо знизився, наприклад, у 2017 р. у порівнянні з 2008 р. він знизився вдвічі (Заклади охорони здоров'я, 2018).

Не втішними є дані про кількість потерпілих від нещасних випадків, отриманих на виробництві – у сільському, лісовому та рибному господарстві. Так, у 2022 р. було травмовано на виробництві 211 людей, 50 загинули, із них 9 у стані сп'яніння; 37 потерпілих під час групових нещасних випадків, із них 12 зі смертельним наслідком (Державна служба статистики, 2023). Зазначимо, що оплата праці в аграрному секторі залишається стабільно однією з найнижчих в економічній галузі.

Стосовно сучасної ситуації – роботи медиків в умовах війни, то за словами очільника Міністерства охорони здоров'я України В. Ляшка, жодна хірургічна чи травматологічна бригада не залишила заклади охорони здоров'я, з дозволу військових адміністрацій 1,5 тис. медичних працівників переїхали зі східних в центральні або на західні території країни, де надають медичну допомогу в закладах, у яких тимчасово працевлаштовані; жоден медичний заклад не потерпає від того, що медичного працівника було мобілізовано. Станом на 27 квітня 2022 р. відомо про 9 вбитих медичних працівників та 37 тяжко поранених, 39 медичних закладів зруйновано повністю (немає можливості надавати медичні послуги), 369 закладів мають різні ступені руйнування (Як медична система, 2022). На жаль, нічого не сказано про ситуацію під час війни, що склалась у сільській місцевості.

Висновки.

Узагальнення статистичних даних щодо стану соціально-культурної складової сільської інфраструктури дозволяє виділити основні тенденції та проблеми у її розвитку:

– в освіті – спостерігається скорочення освітніх закладів та чисельності дітей в них при незмінному практично показнику задіяних у них педагогів; нестача вчителів-предметників; застарілість матеріально-технічної бази та будівель закладів освіти; віддаленість освітніх закладів від місця проживання дітей (потреба у підвезенні дітей до місця навчання); повна чи часткова руйнація закладів освіти прифронтових та окупованих сільських населених пунктів, втрата контингенту дошкільнят, учнів та студентів (примусове вивезення українських

дітей до території російської держави; вимушена міграція заради збереження власного життя та життя й здоров'я своїх дітей, у тому числі виїзд українців за кордон), зростання чисельності загиблих і скалічених дітей унаслідок російсько-української війни; поступовий розвиток інклюзивної освіти, збільшення кількості груп з інклюзивним навчанням; загострення соціальних проблем із-за переходу освітнього процесу на дистанційний режим навчання (фінансові, матеріальні та психологічні труднощі, не достатній рівень цифрової грамотності у учасників освітнього процесу, зростання рівня злочинності серед молоді); не досконалий механізм доступу до освіти осіб з тимчасово окупованих територій до українських закладів освіти, потреба у вдосконаленні відповідних нормативно-правових актів;

– в культурі, фізичній культурі і спорті – спостерігається низький рівень реалізації культурно-дозвілевих потреб і відпочинку;

скорочення кількості закладів культури, мистецьких і спортивних шкіл, музеїв, бібліотек та відвідувачів у них; більша частка приміщень закладів культури та спорту потребують капітального та поточного ремонтів, осучаснення обладнання, централізованої системи опалення; впровадження мотиваційних заходів для працівників галузі культури, фізичної культури і спорту; потреба в зміні організаційно-правових форм господарювання, веденні ефективної маркетингової політики щодо просування послуг закладів культури та музейних установ на внутрішній та зовнішній ринок;

– в охороні здоров'я – низький рівень забезпеченості селян медичними закладами, кваліфікованими медичними працівниками та автомобілями швидкої допомоги; зростання рівня захворюваності серед селян, висока смертність із-за невчасного надання медичних послуг; низький рівень оснащеності медичних закладів сучасним обладнанням.

БІБЛЮГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

- Авчухова, А. М., & Кочеміровська, О. О. (2013). Щодо проблем розвитку соціальної інфраструктури сільських населених пунктів. (Аналітична записка). Відновлено з <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/socialna-politika/schodo-problem-rozvitku-socialnoi-infrastrukturi-sil'skikh>
- Аналіз доступу до освіти осіб з територій, які є тимчасово окупованими. (2023). Відновлено з <https://www.donbasssos.org/analiz-dostup-do-osvityi-z-tot/>
- Бульба, В. Г., Поступна, О. В., & Степанко, О. В. (2021). Інформаційне забезпечення публічного управління освітою: сучасні виклики та загрози. Формування дієвих механізмів державного управління з забезпечення державної безпеки: збірник матеріалів круглого столу (с. 20-22). Харків: НУЦЗУ.
- Валюшко, І. В., & Шевченко, О. В. (2014). Пріоритети модернізації інфраструктури життєдіяльності сільських територій. (Аналітична записка). Серія «Регіональний розвиток», 16. Відновлено з <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/regionalniy-rozvitok/prioriteti-modernizacii-infrastrukturi-zhittediyalnosti-sil'skikh>
- Гриневиц, Л., Ільч, Л., & Рій, Г. (2020). Організація освітнього процесу в школах України в умовах карантину: аналітична записка. Київ: Київський ун-т ім. Бориса Грінченка.
- Державна служба статистики України. (2023). Відновлено з <https://ukrstat.gov.ua/>
- До Росії вивезли понад 700 тисяч українських дітей – Львова-Белова. (2023). Відновлено з <https://www.radiosvoboda.org/a/news-rosija-ponad-700-tysyach-ukrajinskyh-ditej-lvova-belova/32527463.html>
- Заклади культури, фізичної культури і спорту України у 2017 році. Статистичний збірник. (2018). Державна служба статистики України. Київ.
- Заклади охорони здоров'я та захворюваність населення України у 2017 році. Статистичний збірник. (2018). Державна служба статистики України. Київ.
- Поступна, О. В. (2021). Публічне управління регіональними освітніми системами в Україні. (Монографія). Харків: ТОВ «Оберіг».
- Поступна, О. В., & Торпан, М. Ю. (2023). Цифрова трансформація в публічному управлінні освітою: можливості vs загрози. Публічне управління у сфері цивільного захисту: освіта, наука, практика : збірник матеріалів міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., м. Харків, 16 березня 2023 р. (с. 44-47). Харків: НУЦЗУ.
- Унаслідок збройної агресії Російської Федерації в Україні 494 дитини загинули та понад 1051 отримали поранення. (2023). Відновлено з <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3733390-unaslidok-rosijskoi-agresii-v-ukraini-zaginuli-494-ditini.html>
- Як медична система України пристосувалася до війни. Розповідає очільник МОЗ. (2022). Відновлено з <https://suspilne.media/549043-trizub-na-batkivsini-materi-znisena-cerkva-v-zaporizzi-raketna-ataka-na-pokrovsk-tizden-vijni-u-foto/>

REFERENCES

- Analysis of access to education of persons from territories that are temporarily occupied. (2023). Retrieved from <https://www.donbasssos.org/analiz-dostup-do-osvityi-z-tot/>
- As a result of the armed aggression of the Russian Federation in Ukraine, 494 children died and more than 1,051 were injured. (2023). Retrieved from <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3733390-unaslidok-rosijskoi-agresii-v-ukraini-zaginuli-494-ditini.html>

- Avchukhova, A. M., & Kochemirovska, O. O. (2013). Regarding the problems of social infrastructure development in rural settlements. (Analytical note). Retrieved from <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/socialna-politika/schodo-problem-rozvitku-socialnoi-infrastrukturi-silskikh>
- Bulba, V. G., Postupna, O. V., & Stepanko, O. V. (2021). Information provision of public management of education: modern challenges and threats. Formation of effective mechanisms of state administration to ensure state security: collection of materials of the round table (p. 20-22). Kharkiv: NUTSZU.
- Healthcare institutions and morbidity of the population of Ukraine in 2017. Statistical collection. (2018). State Statistics Service of Ukraine. Kyiv.
- How the medical system of Ukraine adapted to the war. The head of the Ministry of Health tells. (2022). Retrieved from <https://suspilne.media/549043-trizub-na-batkivisini-materi-znisena-cerkva-v-zaporizzi-raketna-ataka-na-pokrovsk-tizden-vijni-u-foto/>
- Hrynevych, L., Ilyich, L., & Riy, H. (2020). Organization of the educational process in schools of Ukraine under quarantine conditions: an analytical note. Kyiv: Kyiv University named after Boris Hrynchenko.
- Institutions of culture, physical culture and sports of Ukraine in 2017. Statistical collection. (2018). State Statistics Service of Ukraine. Kyiv.
- More than 700,000 Ukrainian children were taken to Russia - Lviv-Belov. (2023). Retrieved from <https://www.radiosvoboda.org/a/news-rosija-ponad-700-tysyach-ukrajinskyh-ditej-lvova-belova/32527463.html>
- Postupna, O. V. (2021). Public management of regional educational systems in Ukraine. (Monograph). Kharkiv: "Oberig" LLC.
- Postupna, O. V., & Torpan, M. Yu. (2023). Digital transformation in public education management: opportunities vs. threats. Public administration in the field of civil protection: education, science, practice: a collection of materials of the international science and practice internet conference, Kharkiv, March 16, 2023 (pp. 44-47). Kharkiv: NUTSZU.
- State Statistics Service of Ukraine. (2023). Retrieved from <https://ukrstat.gov.ua/>
- Valyushko, I. V., & Shevchenko, O. V. (2014). Priorities of modernization of infrastructure of rural areas. (Analytical note). Series "Regional development", 16. Retrieved from <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/regionalniy-rozvitok/prioriteti-modernizacii-infrastrukturi-zhittediyalnosti-silskikh>